

**Predrag Novaković, Milan Horňák, Maria Pia Guermandi,
Harald Stäuble, Pascal Depaepe and Jean-Paul Demoule (eds.),
Recent Developments in Preventive Archaeology in Europe.
Proceedings of the 22nd EAA Meeting in Vilnius, 2016,
Ljubljana 2016: Ljubljana University Press, Faculty of Arts**

(COBISS.SI-ID=288324352; ISBN 978-961-237-888-2 (pdf))

Knjiga *Recent Developments in Preventive Archaeology in Europe* nastala je na osnovu radova predstavljenih u okviru tri sesije 22. godišnjeg kongresa Evropske asocijacije arheologa, održanog 2016. godine u Viljnusu, u Litvaniji. Činjenica da su se čak tri sesije bavile ovom temom, kako se ističe i u *Predgovoru* Predraga Novakovića, jednog od šest priređivača ovog zbornika radova, ukazuje na važnost teme, njen značaj ne samo za arheologiju već i za zaštitu nasleđa. Od 47 oralnih i poster prezentacija, sa iskustvima istraživača iz 22 zemlje, u ovom se zborniku našlo 25 radova koji se odnose na situacije u 18 evropskih zemalja i u SAD.

Arheološka praksa se u Evropi uveliko promenila u poslednje dve decenije, nakon usvajanja Valeta konvencije za zaštitu arheološkog nasleđa (Valletta 1992). Konvencija promovise, za one neupućene, zaštitu arheološkog nasleđa kao izvora naučnog znanja i dokumentarnih zapisa, na osnovu principa integralne konzervacije. Arheološko nasleđe, njegovu očuvanje, postavlja se kao jedan od ciljeva u urbanom razvoju i prostornom planiranju. Uz preporuke za saradnju arheologa i prostornih planera kako bi se osigurao optimum za zaštitu arheološkog nasleđa, konvencija sadrži i smernice za finansiranje iskopavanja i istraživačkog rada i za publikovanje rezultata istraživanja. Takođe, kao važan element ističe se obavezna pristupačnost ovog nasleđa za javnost, posebno samih arheoloških lokaliteta, jednako kao i edukativne aktivnosti da bi se podigla svest javnosti o značaju arheološkog nasleđa. Valeta konvencija reakcija je i na promene u prirodi opasnosti po arheološko nasleđe, koje je sve više ugroženo velikim građevinskim investicijama i aktivnostima.

Bez obzira na stepen primene principa koje definiše konvencija, a koji varira od jedne do druge evropske zemlje, svima je zajednički porast preventivnih istraživanja, ubrzana i značajna akumulacija arheoloških podataka i uvećanje znanja, kao i porast broja arheologa uključenih u praksu. Preventivna arheologija i dalje je otvoreno polje za razvoj i diskusije; možda u ovom trenutku ne vidimo sve njene prednosti, ali svakako ne treba ni da se vraćamo na situacije od pre par decenija. Svođenje preventivne arheologije na (građevinskim) razvojem vođenu arheologiju, ugovornu arheologiju ili

komercijalnu arheologiju, u kojoj glavni aspekt čine istraživanja vođena zarad profita a koja prethode izgradnji, umanjuje njen značaj, posebno na polju akumulacije znanja i inovativnosti. Razmatranja različitih aspekata preventivne arheologije, od konceptualnih do praktičnih, bila je već tema nekoliko monografija, ali još uvek postoji mnoštvo važnih i aktuelnih pitanja, kako pokazuje i ovaj zbornik radova.

Priloge možemo, grubo, grupisati na one koji nam predstavljaju razvoj preventivne arheologije u poslednje dve decenije u pojedinim zemljama i one koje se fokusiraju na prednosti i dostignuće, kao i probleme i prepreke u primeni preventivne arheologije. Odras su i sesija u okviru kojih su bili predstavljeni na EAA kongresu: *25 godina kasnije: promene i pretpostavke u preventivnoj (razvojem vođenoj) arheologiji u bivšoj Istočnoj Evropi*; *Posle 1990: prekretnica u vodećim principima zaštitne arheologije i njihov uticaj na naučna istraživanja* i *Preventivna arheologija, naučna istraživanja i ekonomski razvoj*.

Pregled razvoja preventivne arheologije, koji omogućava uvid u različite načine na koje su pojedine zemlje rešile izazove kako uključivanja arheologije u prostorno planiranje, tako i institucionalnog i profesionalnog prilagođavanja novim uslovima poslovanja, daju nam radovi poput *Years of Development-led Archaeology in England: Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats* (Steve Trow), *Management of Large Archaeological Projects in a Competitive Environment: The French Case* (Pascal Depaepe, Isabelle Kerouanton, Gilles Prilaux and Marc Talon), *Archaeological Heritage in Lithuania after the 1990s: Defining, Protecting, Interpreting* (Justina Poškiene), *Preventive Archaeology in Austria* (Eva Steigberger), *Short Overview of the Preventive Archaeology in Slovakia After 2000* (Milan Hornák, Tomáš Michalík), *The System of Organisation of Czech Archaeology and the Protection of Archaeological Heritage* (Jan Mařík), *Commission for Archaeological Research and its Role in the Slovene System of Heritage Protection* (Danijela Brišnik, Mihela Kajzer Cafnik and Predrag Novaković), *Working in Preventive Archaeology in Slovenia: A View from the Trenches* (Matjaž Novšak) ili *The La Valletta Convention and Preventive Archaeology: The Croatian Perspective* (Filomena Sirovica). Promene, na nacionalnom nivou, posebno u sistemima planiranja pregledno se predstavljaju u radu *From Rescue to Preventive Archaeology: A Highly Challenging 25 Years in the Former Socialist Countries of Eastern Europe* (Predrag Novaković, Milan Hornák).

Ovi radovi uključuju i primere dobre prakse, ali i prakse koja je ukazala na poteškoće. Posebno o preprekama, naročito različitim društvenim pritiscima, govore *Birth and Crib Death of Preventive Archaeology in Italy* (Maria Pia Guermandi), *Motorways and Archaeology: What does it mean to be a contractual archaeologist in Romania?* (Mihaela Simion) ili *Preventive Archaeology in Romania Between Negotiation and Myth: some thoughts* (Andrei Măgureanu and Despina Măgureanu).

Pojedini su radovi posebno fokusirani na lutanja i prilagođavanja kako zakonskih okvira tako i državnih institucija koje bi trebalo da su vodeće na ovom polju, poput *Legal and Institutional Framework of Preventive Archaeology in the Past Twenty Years and Today's Reality in Hungary – a Brief Overview of the Tendencies* (Bozóki-Ernyey Katalin) ili *Towards a new Horizon: development-led large scale excavation policy in Hungary post-1990's* (Szabolcs Czifra, Szilvia Fábián). O iskustvima u zemljama u kojima preventivna arheologija nema još uvek mesto koje zaslužuje govore nam primeri iz našeg regiona, *Bosnia and Herzegovina: Preventive Archaeology is Still Recovering* (Je-

senko Hadžihasanović and Adnan Kaljanac) i konačno *Development-led Archaeology in Serbia: the case of Corridor X* (Tonko Rajkovača).

Druga je grupa akcenat postavila na promene koje donosi preventivna arheologija u zaštitnim iskopavanjima, od inovacija u pristupu, poput *Modern Technologies in Polish Archaeology: A Case Study of Central Masovia 2009–2014* (Mariusz Wiśniewski, Agnieszka Olech-Słiz) ili standarda koji se uvode i (ne)primenjuju *Preventive Archaeology Should not be Reified! The Case of the Swiss Motorway Archaeology* (Paul Jobin). Tretiraju se važna pitanja odnosa kako sa „klijentima”, tako i odnosa unutar sistema zaštite i upravljanja kulturnim nasleđem, odnosno integrativnog pristupa očuvanja i rehabilitacije arheološkog nasleđa: *Enabling Archaeological Research within a Cultural Heritage Management Context: A View from the United States* (Michael Heilen, Richard Ciolek-Torello and Donn Grenda); *Trends in Scandinavian Cultural Heritage Management in the 2000s* (Hakon Glørstad); *Problems and Solutions Within Large Scale Preventive/Rescue Excavations Before and After 1990: The Case of Saxony* (Harald Stäuble). Ove promene podrazumevaju i promenu u odnosu istraživača prema javnosti i društvenu ulogu arheologije, koja bi trebalo da dovede do promena u stavovima javnosti – nasleđe ne treba da bude prepoznato kao prepreka za razvoj, već jedna od glavnih snaga: *Preventive Archaeology, Scientific Research and Public Outreach: Some Non-politically Correct Thoughts* (Pascal Depaepe).

Veoma važno pitanje odnosa između naučnih istraživanja i ekonomskog razvoja, koje se pominje u mnogim radovima, a on se posebno tretira u *Preventive Archaeology: Scientific Research or Commercial Activity?* (Jean-Paul Demoule), kao i u *Identifying Research Aims at the Earliest Stage of Large Development Plans, Archaeological Curation in England* (Tim Allen).

Knjiga je, kako se naglašava i u *Predgovoru*, namenjena pre svega daljoj diskusiji: teorijski i praktični problemi koji se razmatraju, rešenja koja se nude, ali i nova pitanja koja se postavljaju, mogu da doprinesu u onim zemljama u kojima se prvenstveno arheologija već primenjuje da lakše razreše svoje poteškoće ili poboljšaju rezultate, a posebno može da pomogne u onim zemljama – poput Srbije – koje još nisu krenule u ovom neminovnom pravcu. Arheologija u Srbiji trebalo bi da je na taj način i koristi: kao putokaz ali i priručnik koji može da bude višestruko koristan u ovom procesu.

Primena preventivne arheologije započela je 1992. godine, ali je tek nakon 2000. većina evropskih zemalja prilagodila svoje zakonske okvire i praksu. Primena zahteva duboku promenu promenu legislative, ali i bitnu promenu odnosa arheologa, posebno u državnim institucijama, prema arheološkim istraživanjima. Obavezo uključivanje arheologije u proces prostornog planiranja i građevinskog razvoja – uz načelo da „zagađivač plaća” (polluter pays principle) – menja poziciju arheologa. Umesto zaštitnih iskopavanja i uloge koja je ograničena na praćenje velikih radova i reakciju na nova otkrića, posebno službi u institucijama zaštite nasleđa, arheologija postaje prisutna u početnim fazama planiranja i razvoja. Rezultati nisu samo izuzetni kada je reč o očuvanju nasleđa, već i u sferi akumulacije naučnih saznanja i, naročito, promeni odnosa prema ovom znanju. Ova transformacija od akademске discipline – često izolovane – do discipline koja ima zakonsku obavezu da učestvuje u svakodnevnom prostornom planiranju zahteva drugačiji pristup, drugačije izvore finansiranja i nove forme organizovanja arheologa, koje nisu više samo vezane za državne institucije. Uvođenje preven-

tivne arheologije u mnogim je zemljama teklo paralelno sa širim društvenim promenama, koje uključuju i privatizaciju i tržišno orijentisanu ekonomiju. Ova transformacija dovodi i do tenzija ne samo u odnosima sa „investitorima”, već i do tenzija između tradicionalnih institucija i novih formi organizovanja arheologa. Konzervativni sistemi zaštite nasleđa, i arheološkog nasleđa, teže se prilagođavaju i manje ili više otvoreno se suprotstavljaju preventivnim strategijama, posebno uključivanju privatnih arheoloških preduzeća u proces. Takva je i trenutna situacija u Srbiji: iako je Srbija ratifikovala Valeta konvenciju još 2009. godine, nije se mnogo šta promenilo u odnosu prema arheološkim istraživanjima, iako je bilo prostora da se primene nove strategije.

Preraspodela odgovornosti i zadataka, ukoliko se oslonimo i na dragocena iskustva izneta u ovom zborniku (dostupnom na <http://www.ff.uni-lj.si/sites/default/files/Dokumenti/Knjige/e-books/recent.pdf> ili na <http://www.conpra.eu/download/>), mogla bi da bude efikasno izvedena, da pomogne dalji razvoj discipline, dalji razvoj profesionalnih kapaciteta, i da donese veliku korist. Preventivna arheologija je i koncept i alat koji može da omogućiti, kako pokazuju i podaci izneti u publikaciji *Recent Developments in Preventive Archaeology in Europe*, s jedne strane proaktivnu i dugotrajnu zaštitu, a s druge strukturirana naučna istraživanja, standardizovanje i pristupačnost podataka, te integraciju novih rezultata u javne domene arheologije.

*Tatjana Cvjetičanin
Narodni muzej, Beograd*